

Gazdik Gyula

Egyiptom útkeresése a posztmubáráki korszakban II.

A tanulmánynak a Nemzet és Biztonság 2011. áprilisi számában megjelent első része főképp a három évtizede az ország élén álló Hoszni Mubárák 2011. februári bukását követő hetek nemzetközi kapcsolódásaira koncentrált. Az írás most közzölt második része a belpolitikai átalakulást vizsgálja. Ennek során többek között kitér a posztmubáráki hatalom első lépéseire, az alkotmánymódosítás folyamatára, az ezt kísérő vitákra, az alaptörvényben eszközölt változásokról rendezett március 19-i népszavazásra, továbbá a Muszlim Testvérek politikai szerepére, a márciusi kormányváltás követő fejleményekre, s az egyiptomi átalakulás folyamat kifutási lehetőségeire.

A térségben a múlt év végén támadt politikai forgószél az Egyiptomban 2011 februárjában bekövetkező hatalmi váltás óta a szélesebb értelemben vett közel-keleti régió több más államának hatalmi építményét is megrengette. A hónapok óta tartó, már eddig is súlyos emberi és anyagi veszteségekkel járó eseménysorozat végeredményét megjósolni ma még szinte lehetetlen. A jelenlegi folyamatokat még összetettebbé teszi, hogy az itteni erővonalak összekuszálódása a nemzetközi politika fajsúlyos tényezőit – beleértve a világ első számú hatalmának, az Egyesült Államoknak az adminisztrációját is – felkészületlenül érte. A rövid távú megoldások diktálta reakciók gyakorta ellentmondásosak voltak, a nagyhatalmak közötti érdekellentétek különösen a líbiai, szíriai válság kapcsán elég markánsan a felszínre törtek. Habár a kontúrok világosan még nem rajzolódtak ki, az bizonyosnak látszik, hogy a térség stratégiai-politikai arculata több vonatkozásban is megváltozik. Várhatóan ennek része lesz Amerika közel-keleti sze-

repének további gyengülése, a befolyási övezetek kiszélesítésére irányuló nagyhatalmi versenyfutás felerősödése.

Több itteni államban az átrendeződés együtt fog járni az eddig teljesen vagy részben a „körön kívüli tartott” iszlámista csoportosulások, így a Muszlim Testvérek, illetve az ő ideológiai alapállásuknál „liberálisabb” platformot képviselő szerveződések politikai integrálásával. A szunnita Muszlim Testvérek nemzetközi mozgalmához tartozó helyi szervezetek elsődleges célkitűzése az iszlám hívők egységének, vagy jelenlegi legismertebb teoretikusuk, az egyiptomi származású Júszuf al-Karadávi szavaival szólva a „globális iszlám közösség” megteremtése. Az ehhez vezető út a muszlim államoknak az iszlám értékeivel összhangban álló modernizálásán, az elmaradottság leküzdésén keresztül vezet. Ez utóbbi azonban Karadávi szerint a szabadság érvényesülése nélkül nem valósítható meg. A hangsúly tehát nála az egyes államok belső átalakításán van, ami lehetővé teszi a tudományos haladás pozi-

tív elemeinek adaptálását, s a nyugati alternatívájaként egy másik fejlett civilizáció kialakítását. Ez az iszlám elvei és etikája révén „mentes lenne” a nyugati civilizáció káros hatásaitól. A Muszlim Tudósok Nemzetközi Uniójának elnöki tisztét is betöltő Karadávi felfogásának számos eleme persze egyáltalán nem új: más ruhába öltöztetve több 19. és 20. századi muszlim gondolkodónál már felbukkantak. A politikai pluralizmus elfogadása szintén nem pusztán hozzá köthető, bár nála ez jelentős hangsúlyt kap. A szerveződéshez tartozó ideológusok közül ő az első, aki felismerte és aktívan kiaknázza a médiának a politikai véleményformálásban betöltött szerepét. A Muszlim Testvéreknek a történetük korai szakaszára jellemző radikális felfogáson túllépő jelenlegi eszmei-politikai platformja az iszlám mellett liberális, nacionalista, baloldali értékelemeket is tartalmaz. Az elkövetkezendő évek egyik izgalmas kérdése,

A Muszlim Testvérek szervezetét 1928-ban Iszmáillijában Haszan al-Banná (1906–1949) hozta létre. A csoportosulás politikai és gazdaságfilozófiája, társadalomszervezési elvei az iszlám doktrínájára támaszkodtak, s kezdetől kiterjedt karitatív tevékenységet folytattak. A hierarchikus szervezetet létrehozó Haszan al-Banná az arabok szerepét az iszlám hívők közösségében meghatározónak tartotta. A harmincas években kezdték el a régióban helyi szervezetek kiépítését. A csoportosulás Egyiptomban 1954 után az 1970-es évek elejéig illegálisba kényszerült, ezt követően a mubaráki korszak végéig féllégális státussal rendelkezett. A Muszlim Testvérek kezdeti radikalizmusa az évtizedek során jelentős változáson ment keresztül, a jelenleg több mint 70 országban működő szerveződések többnyire békés stratégiát követnek. Ezek a csoportosulások a Muszlim Testvérek globális mozgalmán keresztül rendszeres kapcsolatot tartanak fenn egymással.

Az egyiptomi „anyaszervezet” jelenlegi irányítója 2010 januárja óta Mohamed Badie, ő az itteni szervezet nyolcadik vezetője 1928 óta.

hogy mindez mennyire lehet egy új integratív ideológia az érintett államokban teret veszítő nacionalizmus helyett.

A szeptember 11. utáni regionális hatalmi átrendeződés eredményeként Izrael mellett másik két nem arab állam, Irán és Törökország mind meghatározóbb szereplővé lépett elő. Ezzel párhuzamosan a vezető arab országoknak a folyamatokra gyakorolt befolyása gyengült. Ez is szerepet játszott abban, hogy a jelenlegi átalakulás lehetséges kifutását érintő kérdésekre a szakértők, újságírók egy része alternatívaként iráni és török „modellről” beszél. Ennek során gyakorta utalnak arra, hogy a politikai változások által érintett észak-afrikai államok közül Tunéziában és Egyiptomban a török „modell” megvalósulásának van leginkább esélye. Ha a modell fogalmának értelmezésénél pusztán a fennálló politikai berendezkedésből indulunk ki, akkor a köztársasági államformájú entitásokat tekintve a Közel-Keleten több „modellről” is beszélhetünk. Így a felekezeti megoszlásra épülő libanoni, az izraeli „kancellári típusú” kormányzásról, a népi kongresszusok és népi bizottságok líbiai rendszeréről, a vallási vezető által dominált iráni teokratikus berendezkedésről. Továbbá a török „félelnöki”, s az autoritárius vonásokat mutató egyiptomi elnöki rendszerről. Egy társadalmi berendezkedést modellértékűnek igazából csak akkor tekinthetünk, ha szerkezeti elemei vagy annak meghatározó részei, valamint működési elvei másutt is követésre lelnek. Ebből a szempontból a szóban forgó országokban eddig modellértékű berendezkedés csak az egyiptomi volt. Számos sajátossággal, de hasonló struktúra alakult ki például Algériában, Tunéziában, Szíriában. A sokat emlegetett iráni berendezkedés a térségben valószínűleg továbbra is egyedi építmény marad. A török politikai rendszer modellértékűvé válása még eléggé kérdé-

ses. Az országban a nyáron parlamenti választásokat tartanak, s ezt követően kiderül, hogy sor kerül-e a „félelnökiről” az elnöki rendszerre való áttérést lehetővé tevő, a kormányzó elit több befolyásos tagja által szorgalmazott alkotmánymódosításra. A viták miatt jelenleg még nem tudni, hogy a tervezett elnöki rendszernek milyen sajátosságai lesznek. Nem tudni azt sem, hogy alábbiakban tárgyalandó egyiptomi belpolitikai átalakulás a későbbiekben milyen fordulópontokhoz vezet. Egyelőre eléggé kérdésesnek tűnik az a törökországi alternatíva, hogy egy iszlám gyökerű csoportosulás a parlamenti többségre támaszkodva Kairóban kormányt alakít, s a legfőbb közjogi méltóság tisztségét is a képviselője tölti be.

A posztmubáraki hatalom első lépései

A szélesebb közvélemény számára is eléggé hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a Mubárak lemondásában kulcsszerepet játszó Omár Szulejmán alelnök, Ahmed Safík miniszterelnök, s Mohamed Huszein Tantávi tábornok, hadügyminiszter közül a hatalom szálai a hadsereget irányító katonai vezető kezében futnak össze. Ő lett a fő döntéshozó fórumként szolgáló Egyiptomi Fegyveres Erők Legfelső Katonai Tanácsának (*Supreme Military Council – SMC*) az elnöke. Korábbi riválisának, Omár Szulejmánnak – aki maga is tábornok volt – a közjogi funkciója a testület megalakulásával megszűnt. A volt alelnök ugyan formálisan tagja lett az SMC-nek, de a közvélemény előtt már nem nagyon mutatkozott. A miniszterelnök, aki egykor a légierő főparancsnoka volt, a helyén maradt ugyan, de a kormányt ért kritikák szaporodása már jelezte, hogy az ő politikai karrierjének a napjai is meg vannak számlálva.

A közel három hetes megmozdulássorozat követően a palackból kiszabadult szellem visszatérése egyáltalán nem volt könnyű. A Kairóban, Alexandriában és több vidéki ipari centrumban béremelést, a szociális helyzet javítását követelő sztrájkok, a forradalom szellemiségének megőrzését, a demokratizálás felgyorsítását sürgető megmozdulások, továbbá a politikai paletta sokszínűvé válásának következményei az SMC számára komoly kihívást jelentettek. A tüntetéseket addig békésen kezelő hadsereg február 13-án összetűzött a Táhrír téren továbbra is demonstráló fiatalokkal, akiknek a távozását követően a legendássá vált helyszínen másnap újabb tiltakozók jelentek meg.

A katonai irányító testület a február 10-i megalakulását követően öt közleményt adott ki, melyekben a szándékait is körvonalazta. A február 11-én, még Mubárak lemondásának bejelentése előtt közzétett második kommunikációban kötelezettséget vállaltak a szükségállapot feloldására, a parlamenti és elnökválasztások, a szükséges alkotmánymódosítások rögzített menetrend alapján történő végrehajtására. Együttel felszólították az állampolgárokat a normál hétköznapihoz való visszatérésre. Ugyanezen a napon, de már az elnök lemondása után nyilvánosságra hozott harmadik közlemény egyrészt méltányolta Mubárak „hazafias”, az egyiptomi nép érdekében hozott döntését, háborúban és békeidőben szerzett érdemeit, másrészt tiszteletét és csodálatát fejezte ki ama mártírok iránt, akik a megmozdulások során az egyiptomi nép szabadságáért az életüket áldozták. Az SMC másnap, február 12-én kiadott negyedik kommunikációban többek között bejelentette, hogy a hivatalban lévő kormány és a tartományi kormányzók az új kabinet létrejöttéig ügyvivőként látják el a teendőiket. Hangsúlyozták, hogy tiszteletben

tartják a korábban vállalt nemzetközi kötelezettségeket, illetve az aláírt egyezményeket. A testületnek az átmeneti időszak alatt tervezett lépéseit a legrészletesebben a február 13-án kiadott ötödik kommuniké tartalmazta. Ez bejelentette, hogy az SMC hat hónapig fogja az ország ügyeinek irányítását ellátni, s e periódusban az államfői jogokat ideiglenesen a testület elnöke fogja gyakorolni. A dokumentum a további intézkedések között említette a parlament alsó- és felsőházának, a Népi Gyűlésnek és a Konzultatív Tanácsnak a feloszlatását, a hatályos alaptörvény felfüggesztését. A kommunikében a katonai vezetők bejelentették, hogy bizottságot állítanak fel az alkotmánymódosítás előkészítésére, s az átmeneti időszakban sor kerül a parlamenti és elnökválasztás megtartására. Az SMC a dokumentumban közölte, hogy a jelzett időszakban rendeleti úton fog kormányozni.

A katonai vezetőknek a kommunikékben közreadott elképzelései vegyes visszhangot keltettek. Külföldön megnyugvással vették tudomásul, hogy a hatalom új birtokosai tiszteletben tartják az ország nemzetközi kötelezettségeit, köztük is elsősorban az 1979-es egyiptomi–izraeli békeszerződést, melyet a térségbeli stabilitás egyik fontos elemének tekintettek. Ugyanakkor különösen amerikai részről aggódtak is, hogy a választások viszonylag rövid időn belül történő lebonyolítása nem vezet-e a legszervezettebb ellenzéki erőnek, a Muszlim Testvéreknek a frontáttöréséhez. Szintén kevesellte az átmeneti időt az ellenzék egyik vezetője, a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség korábbi főigazgatója, Mohamed el-Baradei. Hangsúlyozta: mindez azzal fenyeget, hogy az ország a régi rezsim kiszolgálóinak martalékává válik. De egy meghosszabbított időszakban is veszélyt látott, amennyiben a döntéshozatal továbbra is a demokratikus erők kire-

készésével, a hadsereg kizárólagos ellenőrzése mellett történik.

Egyiptomban nem kevesen voltak olyanok, akik a hadsereg és egyes ellenzéki vezetők szándékainál jóval radikálisabb változásokat szorgalmaztak. A Mubárak elleni tiltakozó demonstrációk szervezésében meghatározó szerepet játszó ifjúsági szervezetekből álló koalíció, a Január 25. Forradalmi Ifjúság Tömörülése, február 13-án közreadott közleményében egyebek mellett követelte a szükségállapot azonnali feloldását, a politikai foglyok szabadon bocsátását, az alkotmány eltörlését, az átmeneti elnöki teendők ellátására pedig négy civilből és a hadsereg egy képviselőjéből álló testület felállítását. Sürgette továbbá pártoktól független, tekintélyes személyekből álló kormány létrehozását, mely a legfeljebb kilenc hónapig tartó átmeneti időszakában viselné a kormányzás felelősségét, s előkészítené a választásokat. Szintén követelték egy alkotmányozó nemzetgyűlés felállítását, és – mindössze bejelentési kötelezettség mellett – pártok, demokratikus célokat szolgáló alapítványok, érdekvédelmi és civil szerveződések létrehozásának szabadságát. Emellett a sajtó- és az információáramlás szabadságának tiszteletben tartását, a katonai és választási bíróságok felszámolását, a polgári személyeket elítélő határozataik eltörlését. A tömörülés által kiadott közlemény hangsúlyozta, hogy az egyiptomi forradalomnak a sikerét a bukott rendszer vezető politikusainak, üzleti haszonélvezőinek felelősségre vonása mellett elsősorban azon lehet majd lemérni, hogy mennyi valósul meg a dokumentumban felsorolt követelésekből.

A fiatalok tehát a demokratizálás kiszélesítését, az átalakulási folyamat felgyorsítását sürgették, számos olyan cél megvalósítását, melyre nem volt példa az 1952-es katonai hatalomátvételt követő évtizedek

politikai gyakorlatában. Az SMC megpróbált mérséklően hatni a radikálisabb változásokat szorgalmazó tömörülésre. Képviselőikkel, köztük a Mubárák elleni demonstrációk szervezése kapcsán híressé vált Wael Gonimmal, a Google marketingmenedzserével lezajlott február 14-i találkozásuk során azonban az álláspontok nem közeledtek egymáshoz. Az felfüggesztett alkotmány teljes eltörlésére irányuló követelést az SMC részéről azzal hátrították el, hogy egy új alaptörvény kimunkálása az átmeneti időszakot nagyban meghosszabbítaná. Közölték azt is, hogy az alkotmánymódosítási javaslatokat tíz napon belül elő fogják készíteni.

Az alkotmánymódosítási tervezet és ennek reakciója, a márciusi népszavazás

Az SMC február 14-én bejelentette, hogy Tarik al-Bisri nyugalmazott bíró vezetésével politikusokból, jogászokból álló nyolc tagú alkotmányreform-bizottságot neveztek ki a módosítási javaslatok kidolgozására. A következő nap hivatalosan is közölték, hogy a testületnek a munka elvégzésére tíz nap áll a rendelkezésére. A bizottság összetételét tekintve érdekes volt, hogy a vezetője a mérsékelt iszlámista Vaszat Párthoz közel álló jogász lett, s a tagok között szerepelt a koptok, valamint a Muszlim Testvérek képviselője. Ez utóbbi Mubárák időszakában elképzelhetetlen lett volna.

A katonai vezetés hat cikkely megváltoztatására adott felhatalmazást, de nem zárkózott el további rendelkezések módosításától sem, amennyiben azok a „fair választások” biztosítását szolgálják. A revideálendő alkotmányos előírások között szerepelt a sokak által bírált 179. cikkely, mely lehetővé tette, hogy a köztársasági elnök a ter-

rorista cselekedet elkövetésének vádjával illetett polgári személyek ügyét akár katonai bíróság elé is utalhassa. A bizottság által javasolt és az SMC által jóváhagyott alkotmánymódosítások február 26-án kerültek nyilvánosságra. Március 4-én bejelentették, hogy az alaptörvény módosításáról a népszavazást március 19-én fogják lebonyolítani, tehát a javaslatoknak – főként a média csatornáin lezajló – társadalmi vitájára mindössze három hét állt rendelkezésre. Az eredetileg tervezett hat helyett végül kilenc cikkely került a népszavazásra előkészített csomagba. Ezek nagy részének módosítását február 10-i utolsó beszédében már Mubárák is kilátásba helyezte.

A javaslatok közül az első a 75. cikkelyre, az elnöki tisztség betöltésének feltételeire vonatkozott. Változatlanul megmaradt, hogy államfővé 40 évnél idősebb, egyiptomi szülőktől származó, itteni születésű, teljes jogú állampolgárt lehetett jelölni. A rendelkezést kiegészítették azzal, hogy a leendő elnök szülei nem lehetnek kettős állampolgárok, s feleségének is egyiptominak kell lennie.

A második, az elnökjelöltek indulását szabályozó 76. cikkelyt érintette. A 2005. májusi módosítás lehetővé tette ugyan a többes jelölést, de azt nagyon bonyolult előfeltételekhez kötötte. A tisztség betöltéséért csak olyan politikusok vetélkedhettek, akik öt éve folyamatosan működő, a parlament két házában a helyek legalább öt százalékával rendelkező pártok irányító testületének tagjai, továbbá a Népi Gyűlésben, a Konzultatív Gyűlésben, s legalább 14 kormányzósági választott testületben összesen 250 képviselő támogatását megszerzik. A 2007-es módosítás a képviselői helyek arányát három százalékra csökkentette, s átmeneti ideig lehetővé tette a jelöltállítást olyan csoportosulások esetében, melyek a parlament két házában csak egy képviselő-

vel rendelkeznek. Ez a szabályozás csak nagyon kevés jelölt indulását tette lehetővé. Az SMC által jóváhagyott javaslat az indulási feltételeket nagymértékben leegyszerűsítette: a parlament 30 tagjának, és a kormányzóságok feléből legalább 30 ezer választásra jogosult állampolgárnak a támogatását elegendőnek tartotta. De indulhat olyan jelölt is, aki a parlament alsó- vagy felsőházában legalább egy képviselővel rendelkező politikai párt támogatottja.

A harmadik javaslat a 77. cikkelyre vonatkozott, mely a köztársasági elnök hivatali idejét az addigi hatról négy évre csökkentette, s az addigi korlátlan újraválasztás helyett csak a ciklus egyszeri megismétlését tette lehetővé.

A 88. cikkelyt érintő indítvány visszaállította a választások korábbi bírói monitorozását. Ezt a 2007. márciusi módosítás törölte el, mely a voksolás felügyeletének összefogását a „független és semleges” Legfelsőbb Választási Bizottságra bízta. Ezáltal azonban a visszaélések még kiterjedtebbekké váltak.

A revideálandó rendelkezések közé került a 93. cikkely, mely a képviselői helyek betöltésének törvényességét érintő óvásról a döntést a parlament helyett a Legfelső Alkotmánybíróságra bízta. Korábban a kormánypárt a jelöltjei elleni bírósági végzést is számos alkalommal figyelmen kívül hagyta.

Az alelnök kinevezését szabályozó 139. cikkely módosítása előírta, hogy a köztársasági elnök a hivatalba lépése után hatvan napon belül köteles alelnököt kinevezni, s a tisztség megüresedése esetén a betöltéséről azonnal gondoskodnia kell. A korábbi rendelkezés ezt nem tette kötelezővé. Egy vagy több alelnök kinevezése esetén a feladatkörüket az államfőnek kellett megszabnia, esetleges elmozdításukról is az elnök dönthetett. Mubárák csak működése utolsó napjaiban nevezett ki alelnököt Omár Szulejmán személyében.

A szükségállapot kihirdetését szabályozó 148. cikkely módosítása előírta, hogy az elnöknek az erre vonatkozó törvényjavaslatot hét napon belül a parlament elé kell terjesztenie, s az a testület többségének jóváhagyása esetén léphet életbe. De a rendelkezés hat hónapról tovább nem tarthat, meghosszabbítása csak népszavazás révén lehetséges. A módosítás széles támogatottságnak örvendő reakció volt a mubáráki korszakra, amikor a szükségállapotot évtizedeken át fenntartották.

A bizottság tervezete a várakozásoknak megfelelően a korábban említett 179. cikkelyt eltörölte.

A kilencedik módosítási javaslat a 189. cikkely kiegészítéseként a kabinet jóváhagyása esetén a köztársasági elnöknek, valamint az alsó- és felsőházi képviselők felének támogatásával a parlamentnek is lehetővé tette, hogy alkotmány kimunkálását kezdeményezze. De az új alkotmányt mindkét esetben népszavazásnak kell jóváhagynia. Ehhez a cikkelyhez mellékeltek azt a rendelkezést, amely a létrejövő új parlamentet kötelezi arra, hogy működése megkezdését követően hat hónapon belül alkotmányozó gyűlést nevezzen ki az új alkotmány kidolgozására, amelyet népszavazáson kell jóváhagyni.

A javaslatok szakmai, politikai tényezők körében azonnal éles vitákat váltottak ki. A sajtó által megszólaltatott jogászok többnyire egy új alkotmányt tartottak volna szerencsésnek, de az átmeneti idő rövidségére való tekintettel egy részük mint kényszerű realitást elfogadta ezt a megoldást. Ez utóbbiak közül voltak olyanok, akik egy-egy érintett cikkelyt más elemekkel is bővítették volna. Így például egy neves jogász, *Hesham el-Bastavisi* értetlenségének adott hangot a 75. cikkely további kiegészítésének elmaradása miatt. Szerinte az elnöki tisztség betöltésének felső korhatáráról is

rendelkezni kellett volna. Az alaptörvénybe bele kellett volna foglalni, hogy 70 év felett nem lehet egy jelöltet elnöknek megválasztani. Lehetséges, hogy ezzel burkoltan arra is célzott, hogy a felső korhatárt azért nem jelölték meg, mivel ha az SMC jelenleg 76 éves elnöke, Tantávi tábornok váratlanul mégis úgy döntene, hogy indul az elnökválasztáson, akkor ennek ne legyen alkotmányba ütköző akadálya. Elhangoztak olyan vélemények is, melyek az egész alkotmányozást törvénytelennek tartották. Tehani al-Gebali, az ország első női bírója, a Legfelső Alkotmánybíróság alelnöke kifogásolta, hogy a tervezetről széles körű társadalmi vita nem volt. Figyelmeztetett arra, hogy amennyiben igent mondanak a módosításokra, akkor reaktiválják a korábbi alkotmányt. Ennek alapján pedig az SMC-nek semmi joga sincs az ország ügyeinek intézésére, a parlamenti és elnökválasztás lebonyolítására. Vagyis a hadsereg masírozhat vissza a laktanyákba. Szerinte egy átmeneti alkotmányos szabályozás, s ennek részeként katonákból és civilekből álló elnöki testület felállítására szerencsésebb lett volna. Volt, aki kifogásolta, hogy az elnök továbbra is kiterjedt hatáskörrel rendelkezik, s amellet tört lándzsát, hogy egy parlamentáris rendszer létrehozása sokkal inkább megfelelné az ország adottságainak.

A politikai tényezők közül a „Táhrír téri” ifjúsági szervezetek számos képviselője közölte, hogy „nemmel” fognak szavazni az alkotmánymódosításra. A javaslatok előkészítése a bizottság zárt ülésein történt, s a nyilvános vitára szánt idő nagyon kevés volt. Azt is aláhúzták, hogy a módosítások elfogadása semmissé teheti mindazt, amiért küzdöttek. Az elnök továbbra is megmaradó széles jogkörének veszélyeire hívta fel egyik televíziós interjújában a figyelmet Mohamed el-Baradei, s a javasolt szöveget „egy diktátor alkotmányának” nevezte.

A híres egyiptomi látványtervező művész és politikai aktivista, Aalam Vasszef úgy nyilatkozott, hogy az alaptörvényen csak kozmetikai változtatásokat akarnak végrehajtani. A hadsereg, mely dominálja az ügyvezető kormányt, antidemokratikus módon elszietett választásokba akarja behajszolni az országot. Ő is úgy vélte, hogy egy esetleges „igen” a népszavazáson zárójelbe teszi a forradalom eredményeit. Hozzátette azt is, hogy szerinte a korábbi vezető parlamenti csoportosulás, a Nemzeti Demokratika Párt, s a Muszlim Testvérek a hadsereg támogatásával a hatalom megosztására törekednek. A nők jogaiért küzdő neves aktivista, Marva Saraf el-Din aggodalmának adott hangot, hogy az esetleges korai választások a Muszlim Testvérek parlamenti többségét eredményezik, s ők fogják létrehozni azt a testületet, amely előkészíti az ország új alkotmányát. Az „igen” szavazat többsége a módosításokról szóló népszavazáson katasztrofális lenne, s szembe menne a forradalom eredeti szándékaival.

A „nem” szavazókkal szemben a Muszlim Testvérek támogatták a tervezett módosításokat. Szerintük az emberek arra vágyanak, hogy az élet mielőbb visszatérjen a normál kerékvágásba. Az „igen” szavazatok többsége azt is eredményezné, hogy a hadsereg visszajuttatja a hatalmat a népnek. Szerintük az összes politikai csoportosulás véleményének figyelembe vételével egy új alkotmány előkészítése túlságosan hosszú időt venne igénybe. Az átmeneti időszakot mielőbb be kell fejezni, hogy ismét működhessenek az alapvető politikai intézmények. Azt is jelezték, hogy fontosnak tartják az együttműködést más ellenzéki politikai csoportosulásokkal, s megelégedéssel nyugtázták, hogy maguk mögött hagyták azt az időszakot, amikor a pártokra nyomást gyakoroltak a Muszlim Testvérekkel történő együttműködés megakadá-

lyozása érdekében. Az iszlámista csoportosulás mellett a számottevő támogatással rendelkező politikai erők közül a volt kormánypárt is arra biztatta a híveit, hogy „igennel” voksoljanak a népszavazáson.

Az alkotmánymódosításról tartott március 19-i népszavazáson a választásra jogosultak 41 százaléka vett részt. Ez az arány jócskán elmaradt az előzetes várakozásoktól, de jóval nagyobb volt, mint az előző év november–decemberi parlamenti választások idején. A megjelentek több mint 77 százaléka támogatta a javasolt változtatásokat, közel 180 ezer szavazatot érvénytelennek nyilvánítottak. Az adatok elemzéséből kiderült, hogy „nemmel” elsősorban a jobb szociális milióból származó szavazók voksoltak. Különösen jelentős volt a számuk Kairó és Alexandria néhány előkelőbb városrészében. De összességében a két legjelentősebb városban is az „igen” dominált. A keresztény közösség tagjai is jórészt „nemmel” szavaztak. A választások azt bizonyították, hogy a Muszlim Testvérek jelentős politikai erőt képviselnek. Kiterjedt kapcsolatrendszerük nagy szerepet játszott a szavazók mozgósításában. A „nemmel” szavazók közül a sikertelenséget sokan annak tulajdonították, hogy az iszlámisták az embereket tisztességtelen módon manipulálták – például azzal, hogy azt mondták, „ha igennel voksolsz, akkor az iszlámra, ha nemmel, akkor az iszlám ellen szavazol”. Az újságok arról is tudósítottak, hogy egyes helyeken a mecsetek imámjai a szavazóhelyiség előtt állva szólították fel a hívőket arra, hogy „igennel” szavazzanak, sőt az is előfordult, hogy az aktivisták a szavazóknak pénzt ígértek. Nagy médiavisszhangot keltett, hogy a felheccelt tömeg megakadályozta el-Baradeit szavazata leadásában. Mindezek ellenére a döntő elem több elemző szerint mégis az volt, hogy a „nem-

mel” szavazóknak a szélesebb tömegekkel való kapcsolata jóval korlátozottabb, ezért a mozgósító erő tekintetében elmaradtak az iszlámisták mögött.

Az alkotmánymódosítás népszavazáson történt jóváhagyása ellenére – a jogi zsákutcát elkerülendő – a felfüggesztett alkotmányt a katonai vezetők nem aktiválták. Még a voksolás végső eredményének nyilvánosságra kerülése előtt közölték, hogy amennyiben a módosításokat elfogadják, akkor meg fogják tartani a parlamenti választásokat. Ezt követően a Népi Gyűlés és a Konzultatív Tanács működését szabályozó törvényeken néhány módosítást kezdeményeznek, majd pedig sor kerül az elnökválasztás megtartására. Ha a „nem” szavazatok kerülnek többségbe, akkor egyelőre nyitott kérdés, hogy módosítanak-e további cikkelyeket, vagy pedig egy százötven-kétszáz főből álló bizottságot bíznak meg egy új alkotmány előkészítésével. Ha nem a parlament, hanem a hadsereg nevez ki egy alkotmányozó testületet, akkor ez azt is jelenti, hogy a katonai irányítás hosszabb ideig fennmarad.

A szavazás mindenestre jól érzékeltette, hogy a társadalmon belül kisebbségben vannak azok az erők, amelyek a korábbi centralizált rendszer gyors lebontását, a demokratizálás átfogóbb térnyerését szorgalmazzák. A többség inkább a struktúra részleges átalakítását támogatja.

Karadávi Kairóban, a Nemzeti Koalíció, a Muszlim Testvérek politikai esélyei

A Mubarak bukása utáni napok világlapok címlapjára került belpolitikai eseménye lett az 1961 óta Katarban élő Júszuf al-Karadávi február 18-i kairói prédikációja. Az SMC engedélyével harminc év után

először tartott istentiszteletet Egyiptomban, ezúttal kétmillió ember előtt a Táhrír téren. Karadávi a volt egyiptomi elnököt nemcsak az istentiszteleten elmondott beszédében, hanem már a lemondását követelő megmozdulások napjaiban többször is élesen támadta. De nem Mubárák volt az egyetlen, mivel kritikával illette Ben Alit, Mahmúd Abbászt, Kaddáfít, a szíriai és a jemeni elnököt, vagyis olyan arab vezetőket, akiknek az eszmeisége az arab nacionalizmushoz kapcsolódott. Ugyanakkor a bahreini síita tüntetők elleni fellépésért a szunnita uralkodót nem ítélte el, az itteni összecsapásokat nem szociális-politikai indíttatású, hanem szektáriánus konfliktusnak minősítette.

Karadávi beszédében nagyrabecsülését fejezte ki a forradalmat győzelemre fiatalok iránt, s a fordulat bekövetkeztében kiemelte a nemzeti összefogás jelentőségét. A neves teológus, aki korábban is elítélte az egyiptomi keresztények elleni atrocitásokat, már prédikációja bevezetőjében egyaránt Egyiptom gyermekeinek nevezte a muszlimokat és a koptokat. Élénk visszhangot váltott ki, amikor kijelentette, hogy a forradalom Egyiptomban nem zárult le, hanem folytatódik, mivel egy új országot kell megteremteni. Felszólította a hallgatóságát arra, hogy védjék meg a forradalmat. Nagyrabecsülését fejezte ki a hadsereg iránt, egyúttal egy új kormány megalakítását, a politikai foglyok szabadon bocsátását sürgette. A nem sokkal korábban megalakult alkotmányreform-bizottságot arra biztatta, hogy a munkáját minél gyorsabban fejezze be. Beszéde végén figyelmeztette az arab országok vezetőit, hogy ne álljanak a történelem útjába, ne lépjenek fel a tömegek akaratával szemben, hanem próbáljanak velük konstruktív dialógust kezdeményezni. Arról biztosította a palesztinokat, hogy a győzelmük kivívásához támogatást

kapnak. Felszólította az egyiptomi hadsereget, az SMC-t, hogy nyissák meg a rafahi átkelőt. Karadávi egyúttal reményét fejezte ki, hogy lesz még alkalma az al-Aksza mecsetben imádkozni.

Karadávi rövid egyiptomi látogatása és a Táhrír téren elmondott beszéde a Muszlim Testvérek politikai aktivitását nagyban fel erősítette. A szerveződés képviselői a Karadávi által is „szalonképtelennek tartott” Ahmed Safik miniszterelnök ügyvezető kormányának február 21-én bejelentett átalakítását, néhány korábbi ellenzéki politikus kabinetbe történő bevonását elégtelennek tartották. Az egész kormány lemondását, és az átmenti időre szakértői kabinet kinevezését sürgették. A kormány távozását két nappal később a közleményünkben a Nemzeti Koalícióban részt vevő politikai erők is sürgették. A tömörüléshez tartozott a Vafd Párt, a Tagammu, a Nasszerista Párt, a Vaszat Párt, a Muszlim Testvérek, valamint néhány kisebb ifjúsági tömörülés. A képviselők által aláírt nyilatkozat azt hangsúlyozta, hogy a tervezett alkotmánymódosítás nem helyettesítheti az új alkotmány kidolgozását, amelynek célja egy parlamenti berendezkedés kialakítása. A koalíció követelte az állambiztonsági apparátus, a Nemzeti Demokrata Párt feloszlátását, a szükségállapot feloldását, a politikai foglyok mielőbbi szabadon bocsátását, a korábbi rezsim korrupcióval vádolt képviselők gyorsított felelősségre vonását. A nyilatkozat végül szolidaritását fejezte ki a Kaddáfi-ellenes líbiai felkelőkkel. A közlemény alapvetően a Muszlim Testvérek hatalmi érdekeit tükrözte, s jelezte, hogy az iszlámisták erős reprezentációjával létrejövő parlamentben milyen koalícióra lehet számítani. Érdekes volt a líbiai felkelőkkel való szolidaritás hangsúlyozása annak fényében, hogy Karadávi Kaddáfi ellen „hatalos fatvát” adott ki.

A Muszlim Testvérek, akik még február 15-én bejelentették, hogy Szabadság és Igazság Párt néven politikai csoportosulást hoznak létre, többször is hangsúlyozták, hogy a megválasztandó parlamentben a képviselői helyek 35-40 százalékának, s nem a többségének megszerzésére töreksenek. Ugyancsak nem kívánnak jelöltet állítani az államfői tisztségre. Természetesen akkor is biztosítható a „közvetett parlamenti” dominancia, ha a Nemzeti Koalícióban közreműködő csoportosulások vagy többségük bejut a képviselőtestületbe, mivel a létrejövő blokkon belül valószínűleg az iszlámisták lesznek többségben. Elvileg akár fajsúlyos tényezők is lehetnek a létrejövő kormányban. Nyilatkozataik arra utalnak, hogy parlamentáris struktúra létrejöttére törekcsenek, ezért az államfői hatalmat korlátozó alkotmányos szabályozásban érdekeltek. A politikai menetelésük azonban korántsem tűnik simának. Annak ellenére, hogy a mubáraki korszakban parlamenti tényezők is voltak, a politikai struktúrába történő integrálódás a részükről még nagyfokú alkalmazkodást igényel. Több elemző is úgy véli, hogy meg kell tanulniuk megfelelően reagálni az őket ért kritikákra, s el kell oszlatniuk a velük szemben nem pusztán a keresztény közösség, hanem a szekuláris liberális értelmiségi csoportok részéről jelentkező fenntartásokat. Különösképp azt a félelmet, hogy a Muszlim Testvérek Egyiptomot valójában egy szunnita Iránná akarják átalakítani. Persze az említett közösségek tagjai részéről a Muszlim Testvérekhez fűződő viszony távolról sem egyöntetű. A Szabadság és Igazság Párt létrehozásának bejelentését követően kopt értelmiségiek is jeleztek, hogy szeretnének a csoportosulásba belépni. A Muszlim Testvérek soraiban egyre komolyabb problémát jelentenek a generációs ellentétek, melyek a hatalom részéről jelentkező nyomás megszűntével

erőteljesebben jelentkeznek. A fiatalok nehezményezik, hogy a szervezeten belül a döntések egy szűk, főként idősebb vezetőkből álló csoport kezében vannak, miközben a csoportosulás az Egyiptomban és más arab országokban zajló folyamatokkal kapcsolatban a demokrácia kiszélesítésének, a nyitottságnak a fontosságáról beszél. A fiatalok közül sokak számára a teokratikus rendszer ellen fellépő iráni fiatalok jelentik a vonzó példát. Viták vannak a párt és a mozgalom jövőbeli viszonyáról, s kérdéses, hogy a jelenlegi centralizáció közepette a Muszlim Testvérek mennyire tudják a fiatal generáció támogatását megőrizni.

Az új kormány megalakulása, a politikai folyamatok iránya

A Muszlim Testvérek és számos más politikai csoportosulás követelésére Ahmed Safik miniszterelnök és kormánya március harmadikán lemondott, s még ugyanezen a napon az SMC Eszám Sarafot kérte fel az új kormány megalakítására. Az Amerikában tanult politikus, aki 2004–2005-ben másfél évig Mubarak miniszterelnökének, Ahmed Názifnak a kormányában közlekedési miniszter volt, a Táhrír téri tüntetések szervezésében aktív szerepet játszott. Az új kormányfő első útja március 4-én – még a hivatalos eskütetele előtt – a legenda tere vezetett, ahol az ott összegyűlt tömeg előtt kijelentette: azért jött közéjük, hogy a legitimitását tőlük nyerje. Megígérte, mindent elkövet azért, hogy a követeléseiket teljesítse, az országot újjáépítse.

Saraf belépője egyáltalán nem volt egyszerű, hiszen a következő napon a tüntetők az alexandriai központ mellett több városban is megtámadták és feldúlták az állambiztonsági szervek épületeit, s ennek során rengeteg dokumentációt, technikai

eszközt elvittek. Ezzel a Mubárák-féle hatalomnak az ellenzéki csoportok, köztük a Muszlim Testvérek által egyik leginkább gyűlölt fontos pillére gyakorlatilag összeomlott. A szervezetet más alapokon újra kellett építeni. Az új ügyvezető kormány március 7-én tette le a hivatali esküt. A korábbi kabinethez képest hat minisztérium, köztük a külügyi, a belügyi és igazságügyi tárca élén történt változás. Az új miniszterelnökről az egyiptomi eseményeket nagy figyelemmel kísérő Izraelben úgy vélték, hogy nem túl lelkes híve az Izraellel való kapcsolatok erősítésének, de nem fogja felrúgni az 1979-es békeszerződést, személyét pedig a stabilizáció szempontjából szerencsésnek tartották.

Fontos fejlemény volt, hogy az alkotmánymódosításról rendezett népszavazás után, március 29-én az SMC bejelentette: a parlamenti választásokat júniusról szeptemberre halasztották, hogy a politikai erőknek legyen idejük a felkészülésre. A halasztást a politikai erők egy része huzamosabb ideje szorgalmazta, tartván attól, hogy az eredeti időpontban történő választás a Muszlim Testvérek malmára hajtaná a vizet. A következő nap megerősítették, hogy az elnökválasztást novemberben fogják megtartani.

Április elején egy újabb tüntetéssorozat kezdődött a Mubárák-rendszer maradványainak végleges eltávolítása érdekében. Az SMC, amely a bukott rendszer több politikusának felelősségre vonásával, a kormányváltással, az alkotmányreformmal, a külpolitika változó hangsúlyaival, több belpolitikai lépéssel megpróbálta kifogni a szelet a vitorlából, ismét komoly kihívás elé került. A tüntetők új alkotmányt, a szükségállapot feloldását, a katonai uralom befejezését, a korábbi korszakban fontos pozíciókba került főtisztek eltávolítását, a Mubárák család felelősségre vonását követelték. Mindez nyílt kihívás volt az SMC-

vel szemben. Április 9-én a katonák belelőttek a Mubárák-rendszer korrupt, az emberi jogokat semmibe vevő tisztviselőinek eltávolítását követelő tömegbe, ketten meghaltak, sokan megsebesültek. Ez volt a legsúlyosabb incidens február 11. óta. Eljárást kezdeményeztek polgárjogi aktivisták ellen, de ezzel párhuzamosan április 13-án Mubárákot és két fiát 15 npra vizsgálati fogságba vetették. Három nappal később pedig a Legfelső Adminisztratív Bíróság elrendelte a Nemzeti Demokrata Pártnak, a volt kormánypártnak a feloszlását. Ezzel gyakorlatilag a korábbi rendszer főbb tartópilléreit eliminálták.

A jelenlegi sajtóságos átmeneti helyzetben úgy tűnik, hogy a megnövekedett belső úrben az ország ügyeit ellenőrzése alatt tartó hadsereg az egyetlen stabilizáló tényező. Uralmuk tehát az eredetileg elképzelnél hosszabb ideig fog tartani, s nem kizárt, hogy ez az időszak ősszel sem fog lezárulni. A helyzetüket azonban összetettebbé teszi, hogy a korábban velük szemben megnyilvánuló bizalom megcsappant. Az alkotmányos kibontakozás a legnépesebb arab országban jelenleg eléggé bizonytalannak tűnik. Az elnökválasztás kapcsán a legtöbbet említett két személy közül Mohamed el-Baradeinek nincs sok esélye. Az Arab Liga főtitkárának, Amr Múszának kedvezőbbek ugyan a közvélemény-kutatói eredményei, de a novemberi választás még nagyon messze van. Sok függ attól, hogy a hadseregnek és a legszervezettebb ellenzéki erőknek, a Muszlim Testvéreknek a viszonya hogyan alakul. Vajon sikerül-e megegyezni egy olyan alkotmányos szabályozásban, melynek révén a hadsereg meg tudja őrizni befolyását, és a politikai erők mozgástere is kiszélesedik. Ha nem, akkor az átmeneti időszak után ismét egy centralizált struktúra kialakulásával lehet számolni. ■

Irodalom

- Tálas Péter – Gazdik Gyula: Az észak-afrikai események közös és eltérő vonásairól. *Nemzet és Biztonság*, 2011. 2. szám, 72–83. o.
- Gazdik Gyula: Az egyiptomi választások előzményei, eredményei és a politikai gátszakadás. *Nemzet és Biztonság*, 2011. 1. szám, 73–88. o.
- Gazdik Gyula: Egyiptom útkeresése a posztmubáráki korszakban I. *Nemzet és Biztonság*, 2011. 3. szám, 3–14. o.
- Popular Protest in North Africa and the Middle East (I): Egypt Victorious? *International Crisis Group, Middle East/North Africa Report*, No.101, 24 February, 2011.
- Schenker, David: Egypt's Enduring Challenges. Shaping the Post-Mubarak Environment <http://www.washingtoninstitute.org/pubPDFs/PolicyFocus110.pdf>.
- Helfont, Samuel: Yusuf al-Qaradawi: Islam and Modernity. Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, 2009.
- [www.dayan.org/pdfim/AlQaradawi-WebPromo\(e\)-1.pdf](http://www.dayan.org/pdfim/AlQaradawi-WebPromo(e)-1.pdf).
- The Tahrir Square Sermon of Shaykh Yūsuf al-Qaradāwī. 23 February, 2011. <http://www.hartsem.edu/documents/Qardawi.pdf>.